

Wiktor Hahn

"Pisma", T. III-IV, Bronisław Chlebowski, Warszawa 1912 : [recenzja]

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 12/1/4, 476-479

1913

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Recenzje i sprawozdania.

Chlebowski Bronisław. *Pisma. Tom II. Studya nad literaturą polską wieku XVII. (Piotr Kochanowski. Twardowski. Potocki. Maszkiewicz. Pasek). Tom IV. Prace z zakresu historii, literatury i krytyki (Z geografii historycznej. Z życia Warszawy. Z pracy nad literaturą wieku XIX. Historycy literatury i krytyki. Pogłębienia myśli krytycznej).* Warszawa. Nakładem Spółki Wydawniczej warszawskiej. Skład główny w księgarni E. Wendego i Spółki, 1912, 8-vo, str. 6 nl, 356 i 6 nl., 362.

W krótkim przeciągu czasu po dwóch pierwszych tomach *Pism B. Chlebowskiego* ukazują się dwa dalsze. Uwagi, wypowiedziane przeze mnie w recenzji tomu I. i II. o znaczeniu Chlebowskiego jako krytyka literatury (por. Pam. Lit. 1912, 210—214), umożliwiają mi przejście wprost do oceny t. III. i IV.

Tom trzeci w całości poświęcony jest studjom nad literaturą polską wieku XVII. Rozpoczyna go jedna z najlepszych prac Chlebowskiego, napisana w r. 1890 p. t. *Przekład Jerolimy Tassa przez Piotra Kochanowskiego w stosunku do współczesnego stanu polskiej poezyi i jej dalszego rozwoju* (s. 1—49). Uwydatnia w niej autor proces bezwiednego w części spolszczenia poematu Tassa przez Piotra Kochanowskiego, — wykazując szczegółowo, w jaki sposób tłumacz pracy swej dokonał: wywody jego w tym kierunku ostały się po dziś dzień. W ustępie szóstym rozprawy przedstawia C. w ogólnych rysach wpływ przekładu *Jerolimy wyzwolonej* na literaturę polską; wywody C-go wywołały swego czasu żywe zajęcie, gorące nawet sprzeciwy. Szereg kwestyi w tym ustępie przez Chlebowskiego często tylko zaznaczonych rozprawdzili później inni, jakoto: Michał Peter: O wpływie Jerolimy wyzwolonej na Daphnidę Twardowskiego. (Pamiętnik literacki 1913. I), Roman Pollak: 1) Wojna chocimska Potockiego a Goffred Tassa w przekładzie Kochanowskiego. Bibl. warsz. 1910. III. 468—495, 2) Nieznany poemat polski z wieku XVII. Tamże 1912. I. 492—539; 3) Poezje Kochowskiego a Goffred Tassa-Kochanowskiego. Tamże 1913. II. 68—92. Wilhelm Bruchnałski: Reminiscence w Panu Tadeuszu z Homera, Wergiliusa i Tassa. Pamiętnik

Tow. lit. im. A. Mickiewicza we Lwowie T. II. 1888. Każda z powyższych prac zawdzięcza powstanie swe pracy Chlebowskiego: jego też zasługą są te wszystkie przyczynki, pogłębiające i wyświetlające coraz dokładniej wpływ przekładu Tassa.

Trzy prace poświęcone są Twardowskiemu: 1) *Samuel ze Skrzypny Twardowski* (s. 50—99), 2) *Daphnis, sielanka miłosna* (s. 100—132), 3) *Nadobna Pasquilina* (s. 132—152). Pierwsza z nich, napisana między r. 1866—1874, była pierwszą pracą większą Chlebowskiego, stąd z tem większą ciekawością odczyta ją czytelnik, znajdując w niej jakby w zarodku niejedną ze znamiennych cech metody Chlebowskiego. Pierwsza to obszerniejsza rzecz o Twardowskim, po drobnych przyczynkach S. Chodynickiego, E. A. Iwanowskiego, A. Belcikowskiego, F. Faleńskiego, zestawiająca szczegóły biograficzne o nim, podająca rozbiór dzieł, wyjaśniająca nadto warunki i okoliczności, wśród których talent jego poetycki rozwijał się; na uwagę zasługuje uwypatnienie w poezji Twardowskiego trzech pierwiastków, ciągle ze sobą ścierających się: egotycznego, patryotycznego i panegirycznego. I ta praca była impulsem dla późniejszych badaczy życia i twórczości Twardowskiego, sam zaś autor uzupełnił ją jeszcze dwoma szkicami szczegółowymi o Dafnidzie i o Pasquiline. Dokładna analiza obu utworów, wyznaczenie im należnego stanowiska w twórczości w. XVII. i samego poety, doskonale wydobyte z nich rysów obyczajowych dla danej epoki, scharakteryzowanie ich jako dokumentów do dziejów umysłowego życia w. XVII.: oto trwałe wyniki tych prac. W śledzeniu wzorów obu utworów nie przyjmuje C. znajomości języka włoskiego i hiszpańskiego u Twardowskiego (por. s. 102₁, 137, ₂.) Dopełniają treści tomu rozprawy: *Wacław Potocki jako autor Wojny Chocimskiej* (s. 153—249): C. wykazuje, że utwór ten odbija nie tylko najgłębszą treść ówczesnego ducha narodu, lecz takie odtwarza liczne barwne i wybitne rysy jego zewnętrznego życia. W szkicu: *Pamiętniki husarza z pierwszych lat XVII. wieku (Samuel Maszkiewicz)* (s. 250—305) wykazuje drogą dokładnej analizy zalety i wady polskiego rycerstwa w początku XVII. w. Jakby uzupełnieniem tego szkicu jest rozprawa: *Jan Chryzostom Pasek i jego Pamiętniki* (s. 306—356), podająca dobrą charakterystykę ich autora, okazującego znaczne powinowactwo duchowe z Maszkiewiczem.

Wszystkie wymienione powyżej prace są i dziś jeszcze pożądanymi przyczynkami do poznania w. XVII., zwłaszcza jego kultury i obyczajów, żałować tylko można, że autor nie uznał za stosowne uwzględnić nowszej literatury przy Twardowskim, Potockim, zwłaszcza zaś Pasku, przenosząc w ten sposób niepotrzebnie część pracy na czytelnika, który pragnąc poznać dzisiejszy stan badań w pewnych kwestiach musi sam przeglądać literaturę naukową z ostatnich lat. Pan Chlebowski uwzględnił tylko w kilku miejscach wyniki najnowszych badań.

Tom IV., podzielony na pięć działów, zawiera w dziale pierwszym zatytułowanym: *Z geografii historycznej* cztery artykuły: *Sarmacja* (s. 3—6), *Wisła, nazwa i znaczenie dziejowe* (s. 7—18), *Wielkopolska* (s. 29

do 52), *Pochodzenie i znaczenie nazwy Gniezna* (s. 53—56), ukazujące nam autora i na tem polu jako sumiennego pracownika. Pozostałe cztery działy zawierają obok kilku rozpraw także artykuły okolicznościowe i recenzje, mające jednak prawie zawsze wartość samodzielnych przyczynków. W dziale drugim: *Z życia Warszawy* mamy następujące prace: 1) *Rozwój Warszawy w związku z odbiciem jej życia w literaturze, sztuce i pracy nad dziejami miasta* (s. 59—77), w której uważa słusznie brak odpowiednich prac nad przeszłością Warszawy za smutne świadectwo słabości kulturalnej, ciężkich i nienormalnych warunków życia wielkiej Warszawy. Uzupełniając wywody autora w odniesieniu do prac monograficznych, podnoszą m. i. brak opracowania dokładnego dziejów teatru warszawskiego od r. 1830. Towarzystwo miłośników historii Warszawy powinno na tę kwestję zwrócić baczną uwagę. 2) *Warszawa za Władysława IV*. (s. 78—108) jest recenzją książki Adama Jarzębskiego: *Gościniec albo krótkie opisanie Warszawy z okolicznościami iey... R. P. 1643*, przedrukowanej w r. 1909. 3) *Salony i kółka literacko-artystyczne w Warszawie między r. 1840 a 1855* (s. 109—116) jest obszernym referatem z książki Pauliny Wilkońskiej: *Moje wspomnienia o życiu towarzyskiem Warszawy* (1907), 4) *Życie duchowe w Warszawie* (s. 117—176) podaje doskonale spostrzeżenia o społecznym stanie pracy naukowej i pracy kulturalnej w zakresie oświaty: autor nie poprzestaje tylko na scharakteryzowaniu różnorodnych prądów, lecz także podaje głębokie wskazówki, jak w przyszłości powinna ukształtować się działalność społeczeństwa, by Warszawa stała się istotną stolicą duchową i moralną Królestwa. Dział trzeci *Z pracy nad literaturą wieku XIX*. zawiera: 1) *Jak powstały „Dziady kowieńskie“* (s. 179—199); w sprawie tej udowadnia, że t. zw. druga część *Dziadów* łączy się ściśle z przejściami i poezją Mickiewicza w okresie między wrześniem 1820 r. a kwietniem 1821 r., czwarta znów część jest ostatecznym ogniwem w twórczości obejmującej lata 1821—1823. W sprawie oznaczenia części *Dziadów* liczbami, sądzi Chlebowski, że w ten sposób chciał Mickiewicz upozorować rażące go i dręczące braki układu, nadając poematowi charakter urywków z większej całości. 2) *Stanowisko Kraszewskiego w literaturze i życiu społeczeństwa 1812—1912* (s. 200—241); pracę tę, drukowaną pierwotnie w *Bibliotece warszawskiej*, ocenił już Pam. Lit. 1912, 484—485; 3) *Bolesław Prus (Aleksander Głowacki) 1847—1912* (s. 242—252) jest artykułem, wywołanym śmiercią Prusa. Podstawę jego znaczenia jako pisarza widzi C. w niezwykłej uczuciowości, w wyjątkowym stosunku jego do społeczeństwa. W dziale czwartym *Historycy literatury polskiej i krytycy* znajdują się następujące artykuły: 1) *Feliks Bentkowski* (s. 254—272), 2) *Kazimierz Kaszewski* (s. 273—278), 3) *Piotr Chmielowski* (s. 279—298), 4) *Obraz literatury współczesnej w dziele prof. Tarnowskiego* (s. 299—304), 5) *Historia literatury prof. Pilata* (s. 305—309), 6) *Praca prof. Tretiaka o Zaleskim* (s. 310—314). Każdy z nich jest pożądanym przyczynkiem do określenia działalności

wspomnianych autorów. Ostatni w tym dziale artykuł: *Stan dotychczasowej pracy nad historią literatury polskiej wobec żądań jej naukowych i społecznych* (s. 315—330), podaje znów bystry pogląd na rezultaty dotychczasowych naszych usiłowań.

Ostatni dział: *Pogłębienia myśli krytycznej* obejmuje: 1) *Studia Pawlikowskiego nad mistyką Słowackiego* (s. 333—344), 2) *Książka Brzozowskiego* (s. 350—363): artykuł ten o *Legendzie Młodej Polski* Brzozowskiego należy do najgłębszych rzeczy, jakie wyszły z pod pióra Chlebowskiego, świadczy on o jego gorącym ukochaniu najszczytniejszych ideałów, o głębokiem odczuciu duszy społeczeństwa.

O ileby pojawił się jeszcze tom V., życzyliby sobie można pomieszczenia w nim dokładnego spisu osób i rzeczy. nadto spisu prac autora według czasopism, w których się ukazały, przyczem powinno się sprostować myłki w datach, jakie podano przy niektórych: tak np. rzecz o Maszkiewiczzu wydrukowano po raz pierwszy w r. 1883, a nie w r. 1908, jak zaznaczono mylnie w t. III.

Lwów.

Wiktor Hahn.

Górski K. M. Dr.: *Pisma literackie — Z badań nad literaturą polską wieku XVII i XVIII.* — Przedmową poprzedził prof. Dr. K. Morawski. Do druku opracował Stan. Pigoń. — Warszawa 1913, nakład Gebethnera i Wolffa; 8-vo w., str. X + 754.

Nazwisko autora nie jest obce w piśmiennictwie polskiem; ma walor i dźwięk swój własny, wysoki i szlachetny. W szczupłej, dostojnością słowa i cyzelaturą formy szczytów artyzmu sięgającej wiązance poezyi ukazał się K. Górski jako twórca bogaty w treść doznań duchowych, „szlachetnie piękny kwiat kultury artystycznej wśród naszych warunków“ (Potocki II. 89). Pierwszą drukowaną rozprawą o *Bajkach* Krasickiego stanął w krytyce liter. odrazu między pierwszymi. Rychło zdobył słowem swoim posłuch i poszanowanie, jakie się mimowolnie rodzi wobec niezaprzeczalnych, niepowszednich wartości. Szacunku tego książka niniejsza nie zachwiewa, owszem pomnaża.

Na tom ten, obejmujący całą zachowaną spuściznę z zakresu badań historyczno-literackich, składa się treść w przeważnej części dotąd nieznaną, wydobyta z rękopisów; resztę $\frac{2}{5}$ całości, stanowią rozdziały ogłaszane po czasopismach już za życia autora, Całość zawiera cztery duże rozprawy: *Król Jan III w poezyi pol. 17 w.* (str. 1 — 187), *Studia nad Bajkami Krasickiego* (str. 191 — 273), monografia o Fr. Karpińskim (str. 277 — 681), wreszcie przekład niem. rozprawy doktorskiej: *Bajka o lwim dziale w rozwoju historycznym* (str. 685 — 743). Zebrane tutaj razem prace te pozwalają z jednej strony objąć i ocenić całość zasług K. Górskiego dla historii literatury pol., a z drugiej strony dają pełny materiał do określenia indywidualności krytycznej i naukowej autora.

Rozprawa pierwsza sięga jeszcze czasów uniwersyteckich autora;